

L. Villaronga

NOVETATS A LA NUMISMÀTICA SAGUNTINA ANTIGA

Invitat a escriure una col·laboració al Butlletí del Centre Arqueològic Saguntí, ARSE, hem cregut que el més oportú fóra posar al dia el nostre llibre "Las monedas de Arse-Saguntum", que amb tanta il·lusió escrivíem l'any 1967.

Les novetats són nombroses, el material disponible molt més abundant, els mètodes de recerca han progresat, per tant el fet de posar el llibre al dia representaria fer-lo de bell nou, la qual cosa volem deixar per als joves, que amb tota seguretat en sabran treure millor profit i ens diran un munt de coses noves.

Aleshores hem pensat reduir aquestes línies a exposar breument les novetats de les quals hem tingut notícia des de la publicació del nostre llibre.

El mètode que ara seguirem serà el de donar notícia de les novetats, amb un petit comentari, sense ànim d'entrar en discussió, que tothom podrà trobar en la bibliografia esmentada.

Dracmes amb cap de Pal·las. Han estat nombroses les troballes de dracmes de Sagunt amb el cap de Pal·las a Andalusia en contextos de la segona guerra púnica i en canvi no s'han trobat de les emissions posteriors, la qual cosa ve a confirmar l'ordenació i cronologia que havíem proposat.

Bibliografia: L. VILLARONGA. Hallazgo de cuatro dracmas de Arse, de cabeza de Pallas, en Montemolin (Sevilla), **Saguntum**, 16, 1981, 247-252, làmina II.

Interpretació de la llegenda ibèrica ARSAKISKUEKIAR. Com aportació a l'homenatge en memòria D. Pio Beltran, publicarem un article sobre la llegenda ibèrica ARSAKISKUEKIAR, d'algunes de les dracmes d'Arse, seguint el mètode d'aquell il·lustre numismàtic.

Sabem que la nostra interpretació no és ortodoxa i que els lingüistes no l'acceptaran, però hem volgut donar a conèixer la coincidència, en aquest cas, entre l'íber i el vasco, la qual no és única, i que recolzem en un aspecte numismàtic.

La nostra interpretació és:

ARS-, "Els d'Arse".

-AKIS-, en vasco és vigorós.

-KUEKIAR, acció a què fa referència la paraula principal.

En total interpretem: "Els d'Arse han realitzat un fet vigorós". La defensa davant dels cartaginesos fou ben memorable..

Bibliografia: L. VILLARONGA. La leyenda ibérica Arsagiscuegiar en las dracmas saguntinas, *Numisma*, XXIII-XXIV, nº 120-131, 1973-74- 191-194.

Divisors d'argent de finals del segle III a. C. No en coneixíem cap l'any 1967, solament ens referirem a la peça del catàleg C, de l'Hispanic Society of America, de toro amb cap humà i cap de cavall, la qual considerarem dubtosa, i la de la col·lecció Vidal Quadras, publicada per Hill, de cap de cavall i el mateix revers, possiblement genuïna.

Ara ens ha arribat la notícia de la troballa d'abundants divisors d'aquesta mena. De García Garrido la de dofí/llegenda ibèrica ARSETAR i del Grup Numismàtic del C.A.S. diversos. Quatre exemplars de cap femení/estrella, un com el de García Garrido, tres amb cap de cavall i diversos tipus a l'altre costat de la moneda.

La major importància dels del C.A.S. és que han estat trobats al mateix Sagunt. Nosaltres ja en coneixíem alguns d'aquests rars divisors però trobats a altres llocs, que no permetien pensar fossin batuts a Sagunt.

Aquestes notícies ens confirmen l'existència d'aquests petits divisors, amb tipus diversos, que possiblement foren encunyats a Sagunt.

A més, per presentar encunys quasi idèntics podrien pertànyer a Sagunt les monedes d'argent amb el revers de creixent i glòbul, publicats per García Garrido.

Bibliografia: M. GARCIA GARRIDO, S. COSTA, Divisor inédito de Arse, *Arse*, 21, 1986, 21-23. GABINETE NUMISMÁTICO DEL C.A.S., Divisores de plata de Arse, *Arse*, 21, 1986, 25-30. Pel que fa als divisors de cap femení/estrella no trobats a Sagunt: P.P. RIPOLLES. El tesoro de la Plana de Utiel (Valencia), *Acta Numismàtica*, X, 1980, 13-27; M. GARCIA GARRIDO, S. COSTA, Divisores de plata con tipología helénico-púnica, *Acta Numismàtica*, 16, 1986, 54-64. I per l'atribuït a Malaka, LL.VILA CASAS, Un Posible óbol de Malaca (?), *Acta Numismàtica*, 15, 1985, 73-74.

Hemidracma amb la llegenda Arsakiskueklar. Llueca publicà l'única hemidracma saguntina que coneixem, Presenta un cap de cavall voltat per la dita llegenda ibèrica i al revers un toro amb cap humà i la llegenda ibèrica ARSEETAR.

Bibliografia: E. LLUECA UBEDA, Una interesante moneda inédita de Arse-Saguntum, *Arse*, 18, 1983, 20-22.

Dracma de toro corrent amb ornamentació a sobre. De l'emissió de dracmes pesades amb toro corrent es donà a conèixer una amb un dibuix ornamental sobre el toro.

Bibliografia: F. DOMENECH, Moneda inédita de Arse-Saguntum, *Acta Numismàtica*, IV, 1974, 13-14.

Dues dracmes de toro dempeus Inèdites. Fou donada a conèixer per Petit amb el número 6 del seu llibre una dracma similar a les nostres 30 i 31, però sense creixent davant el toro. L'altra presenta els mateixos tipus, però el toro va cap a l'esquerra. D'aquesta en donem la fotografia a la figura 1, puix pensem que en cara no ha estat publicada.

R.PETIT, **Nuestras monedas. Las cecas valencianas**, Valencia, 1981

Tresors amb dracmes lleugeres. Moltes dracmes saguntines han aparegut en el mercat, amb diversitat de tipus, però d'incloses en un tresor solament coneixem el d'Idanha-a-Velha, en el qual junt a 1.346 denaris romans, el darrer el Crawford nº 330/1a, de l'any 100 a. C., un denari de Kese, 11 d'Ikalkusken, es trobaren cinc dracmes lleugeres d'Arse, amb referència al nostre llibre. Son el número 37, dues del 43 i dues del 54.

Bibliografia: L. VILLARONGA, Tresor de Idanha-a-Velha (Castelo Branco, Portugal) de denaris romans, ibèrics i dracmes d'Arse, **Numisma** XXX, nº 165-167, 1980, 103-117.

Precisions sobre el bronze de petxina i proa. Ens referim a la moneda nº 20 del nostre llibre, amb petxina i revers de Proa amb la llegenda ibèrica ARSEETAR. En nou estudi metrològic, amb més material, trobem un interval de confiança per la mitjana de 4'90/8'58 gr, el qual resulta ampli degut a la dispersió de llurs pesos i a conèixer pocs exemplars. De totes maneres encaixa dintre d'un conjunt d'emissions ibèriques batudes en una talla de 36 monedes en lliura romana, d'un sistema de 8'39 a 8'69 gr. el qual seria la meitat de l'unitat, en ús a finals del segle III a. C.

Bibliografia: L. VILLARONGA. Las primeras emisiones de monedas de bronce de Hispania, **Papers in Iberian Archaeology**, edited by T.F.C. BLAGG, R.F.J. JONES and S.J. KEAY, British Archaeological Reports, International Series, 193, Oxford, 1984, 205-215.

Ordenació de les emissions de bronze aplicant mètodes estadístics. En aplicar un nou mètode estadístic a l'ordenació de les monedes de bronze catalans inclourem també les del País Valencià, confirmant-se l'ordenació que havíem establert anteriorment.

Petxina/proa, Arseetar, sistema de 36 monedes en lliura. Anterior al 211 a. C

Genet ibèric: 24 monedes en lliura, meitat de l'as uncial. Fins a meitat del segle II a. C.

Pal-las i proa, del nostre llibre VIII-I i II, del sistema de 15 monedes en lliura. Segona meitat del segle II a. C.

Bibliografia: L. VILLARONGA, Un nou mètode estadístic. Aplicació a l'estudi de les primeres emissions ibèriques de bronze catalanes i del País Valencià, **II Simposi Numismàtic de Barcelona**, Barcelona, 1980, 157-170, làm. 15-18.

Circulació monetària a Sagunt i expansió de les seves monedes. Ripollés ha estudiat la circulació monetària a la Tarraconense i per tant la de les monedes de Sagunt. Ens dóna referència d'on han estat trobades i a més les trobades a Sagunt, les quals ens donen la seva circulació.

Bibliografia: P.P. RIPOLLES, **La circulación monetaria en la Tarraconensis Mediterránea**, Servicio de Investigación Prehistórica, Serie de Trabajos Varios, nº 77, Valencia, 1982, Especialment a les pàgines 392-400.

Sobre el Municipium Saguntí. En el nostre llibre, a l'emissió amb la llegenda M. SAG, la nostra classe X-II, la datàvem per "després de 85-83 a.C.= ?", amb interrogant. Francisco Beltran en el seu important estudi que citeu més avall es diu cosa que nosaltres també diguérem a la pàgina 64, que Ciceró l'any 56 a. C. deia que Sagunt era una ciutat "foederata", i que per tant la constitució del municipi és posterior a aquesta data i en conseqüència que dita emissió ha d'ésser posterior a l'any 56.

F. BELTRAN LLORIS, **Epigrafla latina de Saguntum y su territorio**, Servicio de Investigación Prehistórica. Trabajos Varios, nº 67, Valencia, 1980.

Moneda que s'ha proposat com de Sagunt. Ens referim a la moneda: Cap barbat a la dreta, darrera trident, i revers de proa a l'esquerra, a sobre Victòria i llegenda de difícil interpretació.

La troballa d'aquestes monedes coneix una àrea molt àmplia, que pel moment pel mètode de dispersió de troballes fa impossible la seva localització.

Bibliografia: L. VILLARONGA, Sobre una interesante moneda que se ha propuesto como saguntina, **Gaceta Numismática**, nº 49, 1978, 51-53.

Dues rectificacions al nostre llibre de l'any 1967. Dos errors s'escolaren en la nostra obra. Un, a la pàgina 78, a l'última emissió de magistrats ibèrics, classe XI, ti-pús II, grup III, nº 111, dèiem BALCACALDUR, quan havia de dir BALCALCUR.

L'altre el trobem a la il·lustració, puix la moneda il·lustrada amb el nº114, és en realitat el nº 115.

Abundància de divisors de bronze en noves variants. És molt gran la quantitat de quadrants i sextants d'Arse descoberts en aquests últims anys. Alguns d'ells han aclarit variants dubtoses, d'altres han vingut a augmentar-les, especialment les que presenten noms de magistrats, en abreviacions diverses. Com per exemple és el cas del magistrat C.AEL, figura 2.

Ens referirem a alguns d'ells. El quadrant amb C.S.M.Q. abans només coneguts per referències, l'il·lustrem a la figura 3. És el n'91 de la nostra obra. Del nº 94, Petit publica un d'inèdit amb el seu nº 39, el qual porta un petit dofí per darrera del gros. Del nº 47 de Petit, és el nostre 102, però amb un caduceu, circumstància que el fa inèdit. El nº 26 de Petit és el nostre 103, però amb un creixent per dessota del dofí.

A més hem vist diversos petits divisors de 1 a 2 gr. amb petxina i al revers solement un petit dofí, figura 4, podríem pensar que són monedes de Tarent, però el fet d'haver-se'n trobat diverses a la Península pot indicar que siguin saguntines.

Bibliografia: R. PETIT, **Nuestras monedas. Las cecas valencianas**, Valencia, 1981. GABINETE NUMISMÁTICO DEL C.A.S., Cuatro sextantes inéditos de Arse-Saguntum, **Arse**, 19, 1984; Los símbolos marinos de Sagunto y los magistrados monetarios CA.PV., **Arse**, 20, 1985, 51-54.

Motiu de l'emissió de bronzes de Tiberi. Ha estat proposada com a data de la construcció del teatre de Sagunt la del 14 a 68 d. C., però és segurament de temps de Tiberi, i aleshores s'ha pensat que les emissions de bronze de Tiberi podien obeir al finançament d'aquesta obra.

C. ARANEGUI, E. HERNANDEZ, M. LOPEZ PIÑOL, A. MANTILLAS, J. PEREZ IGUALADA, La data de construcció del teatre romà de Sagunt, **Fonaments** 5, 1985, 129-136.

Ploms moneriformes de Sagunt. A la recent publicació sobre aquest tema hi ha algunes peces de Sagunt.

Pel que fa a la primera, ja la donarem a conèixer, és la referència J. del nostre llibre.

Pel que fa a la resta se'n troben tres que presenten una petxina i a l'altre costat dofins, la llegenda és dubtosa, hi ha uns punts, tot plegat fa de mal dir, puix no es veu gaire clar.

Per la nostra part podem donar a conèixer una peça de plom inèdita. Per una banda és llisa i per l'altra veiem la llegenda SAG sobre una línia de la qual surten dues ratlles, com fent una Pi grega, figura, 5. Pesa 1.32 gr.

Contramarques. S'han publicat unes quantes de difícil lectura, les quals vénen a augmentar el material.

Al llibre de Petit, trobem els nº 59 i 62.

E. LLUECA, Las contramarcas en las monedas de Saguntum, Arse, 1980, nº 16, 223-231.

Monetari del Museu Arqueològic de Sagunt. Ha esta estudiat i publicat per P.P. RIPOLLES. El monetario del Museo Arqueológico de Sagunto, **Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia.** nº 12, 1977, 243-263.

1

2

3

4

5

